

RECENZÍÓK

Cikkismertetés: A szerhasználat nem választás, hanem létstratégia

Article review: Substance use is not a choice, but a survival strategy

Ismertető: [Rácz József](#)

Doi: [10.58701/mej.19710](https://doi.org/10.58701/mej.19710)

Ismertetett cikk: Sik, D., Szécsi, J., Rácz, J., Neogrády-Kiss, M., Demetrovics, Z., Kaló, Z., Kapitány-Fővény, M., & Kovács, A. (2025). Structural deprivation, rural segregation, and substance use – A Hungarian case study. *International Journal of Mental Health and Addiction*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1007/s11469-025-01521-2>

Kulcsszavak: új pszichoaktív szerek; vidéki közösségek; szegregátumok; eszkepizmus; kevert módszertan
Keywords: new psychoactive substance; rural community; segregates; escapism; mixed-methods

ELŐZMÉNYEK

A tanulmány kiindulópontja az új pszichoaktív szerek (NPS) gyors elterjedése a hátrányos helyzetű, rurális (vidéki) szegregátumokban. Míg a városi szerhasználatot a szakirodalom bőségesen tárgyalja, a vidéki szegregációs terekben zajló folyamatok kevésbé ismertek. A szerzők célja annak feltárása, hogy a szerhasználat inkább oka vagy következménye-e a strukturális deprivációnak (rendszerszintű hátrányos helyzetnek), és milyen ideáltipikus viselkedésminták mentén értelmezhető az absztinencia (józság, a szerhasználattól való tartózkodás) és a használat. A kutatás alapját a „viselkedési deprivációs konstelláció” képezi, amely a jelenorientáltságot, a traumatikus múltat, a szűkös jövőképet és az ebből következő menekülési stratégiákat helyezi középpontba. A tanulmány kereteit egy interdiszciplináris elméleti modell adja, amely ötvözi a szociológiai, pszichológiai és fenomenológiai (élményalapú) értelmezéseket. Ezt a komplexitást három fő szinten

vizsgálják: a strukturális depriváció kontextusa, a szubjektív időtudat és a traumatikus tapasztalatok, valamint az ezekre adott viselkedési reakciók (pl. szerhasználat). A kutatás folytatása a hazai szegregátumokban végzett munkának, ami az új pszichoaktív szerek használatát kutatta ebben a közegben (Csák és mtsai, 2020).

MÓDSZERTAN

A terepmunka három magyar faluban zajlott 2022-ben, amelyek a szegregációs szint és a szerhasználati mintázatok szerint különböztek. A 425 fős mintát célzott mintavétellel és „hólabda” technikával gyűjtötték össze, a helyi szociális munkások közreműködésével. A résztvevők egy 30 perces kérdőívet töltöttek ki, amely 12 pszichoszociális változót mért (pl. bizalom, jövőkép, kontrollérzet, trauma, pszichológiai distressz). A tanulmány kevert módszertana kvantitatív kérdőíves adatfelvételen (N = 407 érvényes eset) és klaszterelemzésen alapul. Ezeket kvalitatív

esettörténetek és kontextuális értelmezések egészítik ki, amelyek révén a statisztikai klaszterek társadalmi pozícióként és életvilágokként nyernek jelentést. Az adatelemzés során klaszteranalízist alkalmaztak az ideáltipikus csoportok azonosítására, majd khi-négyzet próbával vizsgálták a demográfiai és strukturális háttérváltozók összefüggéseit.

EREDMÉNYEK

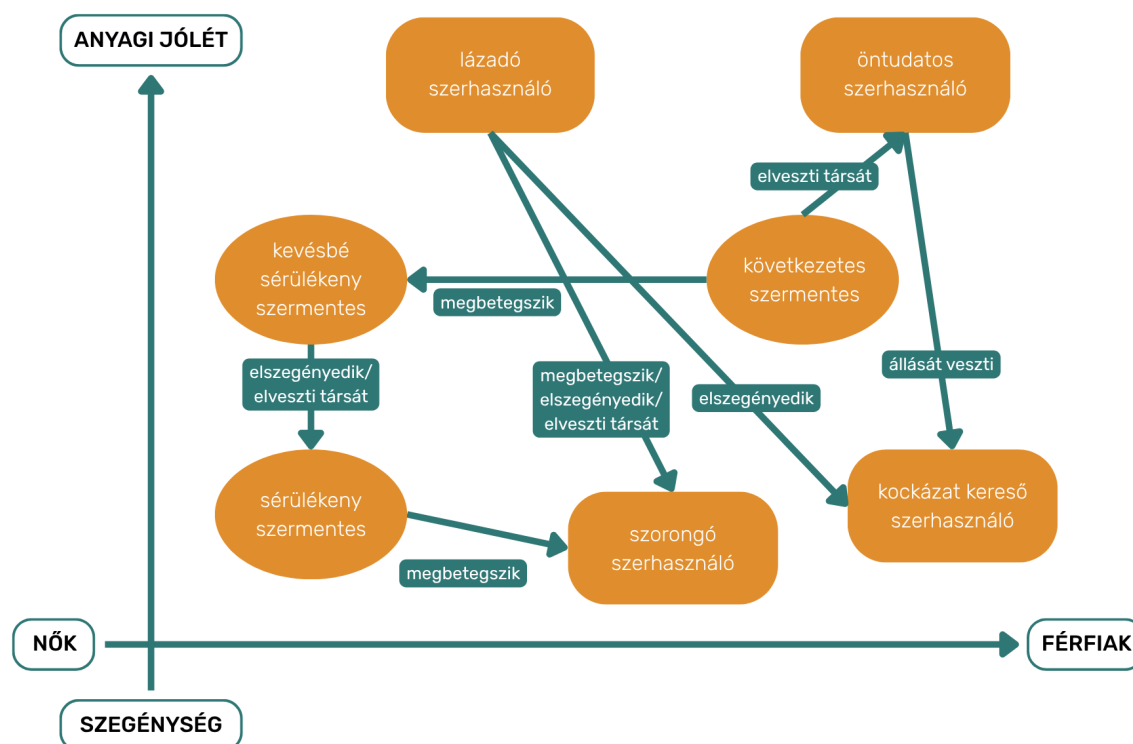
A szerzők hét ideáltipikus klasztert azonosítottak: [1. ábra]

1. Kockázattvállaló szerhasználók (6,6%) – magas pszichés és szociális depriváció, kontrollvesztés.

2. Konzisztens absztinensek (28,5%) – stabil társadalmi pozíció, alacsony pszichológiai terheltség.
3. Önszabályozó használók (12,1%) – anyagi biztonság, de párkapcsolati hiány, kontrollált szerhasználat.
4. Enyhén vulnerábilis absztinensek (17,6%) – előzetes kockázati tényezők jelen vannak, de még nincs használat.
5. Lázadó használók (8,6%) – normaszegő attitűd, anyagi jólét, de strukturális integráció hiánya.
6. Sérülékeny absztinensek (14,8%) – extrém depriváció, de mentális reziliencia megtartása.

Szorongó használók (11,7%) – magas szorongás, passzív menekülés szerhasználat révén.

1. ábra: A hét ideáltipikus klaszter bemutatása az anyagi jólét – szegénység és a nők – férfiak tengelyek mentén (Forrás: az ismertett cikk)

A klaszterek a szerhasználat mellett olyan dimenziók mentén is elkülönülnek, mint az időperspektíva, a kontroll, az intézményi

bizalom, a pszichológiai tünetek és a jövőkép.

DISZKUSSZIÓ ÉS ÉRTELMEZÉS

A klaszterek közötti „távolság” és átmene-
tek alapján a szerzők társadalmi pályákat
rajzoltak fel, amelyeket az 1. ábrán nyílak
illusztrálnak:

- A konzisztens absztinensekből könny-
nyen válhat önszabályozó használó,
ha például elveszítik párjukat.
- A munkahely és kapcsolat elvesztése
kockázatvállaló használathoz vezet-
het (főleg férfiaknál).
- A nőket krónikus betegség, özvegy-
ség, extrém szegénység sodorhat
szorongó használati mintákba.
- A lázadó használók speciális helyzet-
ben vannak: anyagilag stabilak, de
társadalmilag izoláltak. Habitusuk
nem a tradicionális vidéki világba
illeszkedik, hanem egyfajta „anómiás
elitek” (normavesztett elit) pozícióját
jelenítik meg. E pozíciók instabilitása
miatt könnyen sodródhatnak más,
kockázatosabb használati minták felé.

A szerhasználat ebben a keretben nem
egyéni döntésként, hanem komplex szoci-
ofenomenológiai konstrukcióként értel-
mezendő. Ez a megállapítás arra utal, hogy
a szerhasználat nem pusztán az egyén
szabad akaratán vagy belső pszichológiai
hajlamain alapul, hanem mélyen
beágyazott társadalmi és élményalapú
(fenomenológiai) struktúrák eredménye. E
megközelítés értelmében:

- Szociológiai dimenzió: Az egyén
strukturálisan hátrányos pozícióban él
(pl. szegregált település, munkanélkü-
liség, alacsony társadalmi tőke). A
társadalmi kirekesztettség és az ezzel
járó kilátástalanság determinálja a
lehetőségeit, így a szerhasználat
gyakran válik „racionális” válasszá a
túléléshez vagy meneküléshez.
- Fenomenológiai dimenzió: A személy
szubjektív tapasztalatai – mint példá-
ul traumák, reménytelenség, szoron-

gás, időészlelési zavarok – alapvetően
befolyásolják, hogyan éli meg önma-
gát és környezetét. A szerhasználat
ebben az értelemben nemcsak fizikai
függőség, hanem egzisztenciális
válasz egy elviselhetetlennek tűnő
jelenre.

- Kölcsönhatás: A strukturális kénysze-
rek és szubjektív élmények együtt
formálják az egyén viselkedését. Így
a szerhasználat nem „választás”,
hanem egy adott társadalmi-histo-
rikus helyzetbe zárt létstratégia.

Ez a keret tehát elutasítja az individuali-
záló, morális vagy patologizáló magyará-
zatokat, és helyette társadalmi beágya-
zottságú, értelmező modellként gondolja
el a szerhasználatot.

KÖVETKEZTETÉSEK

A vidéki szegregátumokban a szerhaszná-
lat vagy az absztinencia nem pusztán
személyes attitűd, hanem társadalmi
pozíció függvénye. A falvak zártsága miatt
a mobilitás lehetőségei szűkösek, így a
strukturális változások (pl. válás, munka-
vesztés, betegség) komoly, akár vissza-
fordíthatatlan pályákat indíthatnak el.

Másképpen fogalmazva, a szerhasználati
viselkedés – legyen az használat vagy
absztinencia – nem elsősorban az egyén
személyiségéből, attitűdjéből vagy
értékválasztásából következik, hanem
abból a strukturális helyzetből, amelyben
az illető él. A vidéki szegregátumok társa-
dalmi rendszerei jellemzően zártak és
determináltak: kevés a munkahely, gyenge
az intézményrendszer, alacsony a társa-
dalmi mobilitás. Ebben a kontextusban a
szerhasználat vagy annak elkerülése a
társadalmi pozíció és az ahhoz tartozó
erőforrások (pl. stabil munka, támogató
család, egészség) függvénye.

Ha ezek a védőfaktorok meginognak – például válás, munkavesztés vagy betegség következik be –, akkor az egyén egy lefelé húzó pályára kerülhet, amely könnyen szerhasználathoz vagy súlyosabb pszichoszociális problémákhoz vezethet. A falvak szűk terei miatt ezek a változások kevésbé ellensúlyozhatók, nincs hová „kitérni” – így egy krízis gyakran visszafordíthatatlan társadalmi pozícióromlást idéz elő.

Ezért a szerhasználat nem individuális „választás”, hanem társadalmi beágyazottságban gyökerező reakció, amelyet a vidéki zártság és a strukturális sebezhetőség formál.

A tanulmány három fő irányt ajánl:

1. **Prevenció:** stabil pozíciók megerősítése, különösen család, munka és egészség terén.
2. **Ártalomcsökkentés:** a legveszélyeztetettebb klaszterek támogatása, nem feltétlenül absztinencia felé.
3. **Strukturális intervenciók:** közösségi terek, munkaerőpiac és egészségügyi szolgáltatások megerősítése.

A szerzők szerint a vidéki szegregátumokban társadalomszintű beavatkozás nélkül nincs valódi változás: a negatív folyamatok könnyen beindulnak, de megállításuk rendkívül nehéz.

AJÁNLÁS

A tanulmányt elsősorban olyan szakemberek és hallgatók számára ajánljuk, akik a szerhasználat társadalmi beágyazottságát, valamint a marginalizált közösségek életvilágát kívánják mélyebben megérteni.

A cikk kiemelkedően hasznos lehet a szociológusok és antropológusok számára, akik a társadalmi kirekesztés, szegregáció és strukturális depriváció kérdéseit kutatják. Emellett fontos olvasmány az addiktológiai és droggutató szakemberek számára, különösen azoknak, akik a pszichoaktív szerek használatát nem pusztán klinikai vagy egyéni döntésként, hanem tágabb társadalmi-térbeli kontextusban kívánják értelmezni. A cikk módszertani szempontból is figyelemre méltó: a kevert kutatómódszertan iránt érdeklődők számára izgalmas példa lehet, mivel a klaszterelemzést egyéni interjúkkal és narratív értelmezéssel kapcsolja össze.

A tanulmány ugyanakkor gyakorlati szakemberek számára is érdekes. Az addiktológiai konzultánsok, szociális munkások és családsegítők, akik vidéki és szegregált térségekben dolgoznak, olyan szemléleti és tapasztalati rétegekhez juthatnak általa, amelyek segíthetik klienseik szerhasználati mintázatainak mélyebb megértését. A döntéshozók és drogpolitikai szakértők számára célzott intervenciók megtervezéséhez nyújthat alapot.

Végül, a tanulmány oktatási célokra is alkalmas. A tereptapasztalatra készülő hallgatók és kezdő kutatók számára érzékeny és árnyalt képet nyújt a vidéki szegregátumok komplex társadalmi problémáiról, miközben kritikusan gondolkodtat az egyéni döntések társadalmi meghatározottságáról is. A cikk egyik legfőbb erénye, hogy elmozdul az individualista megközelítéstől, és a szerhasználatot olyan társadalmi pozícióként értelmezi, amely strukturális feltételek és kollektív mintázatok mentén formálódik.

HIVATKOZÁSOK

- Csák, R., Szécsi, J., Kassai, S., Márványkövi, F., & Rácz, J. (2020). New psychoactive substance use as a survival strategy in rural marginalised communities in Hungary. *International Journal of Drug Policy*, 85, 102639. <https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2019.102639>
- Sik, D., Szécsi, J., Rácz, J., Neogrady-Kiss, M., Demetrovics, Z., Kaló, Z., Kapitány-Fővény, M., & Kovács, A. (2025). Structural deprivation, rural segregation, and substance use -A Hungarian case study. *International Journal of Mental Health and Addiction*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1007/s11469-025-01521-2>

INFORMÁCIÓK A SZERZŐRŐL

Rácz József
ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Pszichológiai Intézet, Tanácsadás- és Iskolapszichológiai Tanszék, Kvalitatív Pszichológia Kutatócsoport, Budapest; Semmelweis Egyetem, Egészségtudományi Kar, Addiktológiai Tanszék, Budapest
racz.jozsef@ppk.elte.hu

CIKKINFORMÁCIÓK

Beküldve: 2025. 07. 12.
Elfogadva: 2025. 07. 12.
Megjelentetve: 2025. 09. 01.

Copyright © 2025 Rácz József. Kiadó: Magyar Népegészségügy Megújításáért Egyesület. Ez egy nyílt hozzáférésű cikk a CC-BY-SA-4.0 licenstszerződés alapján.